
ÇOCUĞUNU SOKAKTA ÇALIŞTIRAN AİLELERİN SOSYO-EKONOMİK PROFİLİ, TUTUM ve BEKLENTİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Osman ALACAHAN*

ÖZET

Bu çalışmada, Sivas Merkez İlçe'de sokakta çalıştırılan çocukların ve ailelerinin genel bir profilini çıkarmak, ailelerinin sosyo-ekonomik yapısını ve çocuğun çalıştırılmasına ilişkin ebeveynin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, mevcut durumun tespiti ile sınırlı tutulmuş, çocuğun sokakta çalıştırılmasındaki nedensel değişkenlerin belirlenmesi ve değişkenler arasında bağıntı incelemesine girilmemiştir.

Çalışmada elde edilen bulguların başında, sorunun temelinde sanıldığı gibi aksine sadece ekonomik yetersizlik bulunmadığı tespiti gelmektedir. Sorunun boyutunun genişlemesinde ciddi anlamda bir eğitim ve bilinç yetersizliği bulunduğu, ebeveynlerin bu yolla özellikle erkek çocuklarını eğitme amacı güttükleri, çocuklarına "girişimcilik" öğretme, "gözü açık" ve "iş bitiren" niteliği kazandırarak toplumsal yaşamda aktif ve katılımcı olmalarını sağlama istekleri olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sokakta Çalıştırılan Çocuk, Aile, Sivas,

---

* Adıyaman Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü.

ABSTRACT

THE SOCIO-ECONOMIC PROFILES, ATTITUDES AND EXPECTATIONS OF THE FAMILIES WHOSE CHILDREN HAS BEEN EMPLOYED IN STREET WORKS

This study has aimed in drawing a general profile of the children who has been employed in street works in the Central Town of Sivas city, and their families; and in determining the socio-economic structure of the parents and the attitude taken by them on the employment of their children. The study has been limited to the identification of the existing situation, and does not attempt to determine the casual variables in the employment of children at streets, and the relation between the variables.

The most significant finding obtained in this study is, contrary to what is belief that the problem is not mainly caused by the economic poverty. It has been seen that extension of the problem is due to a severe lack of education and awareness, that the parents has, in this way, intended to train their male children in particular, and that this is for the most part caused by the parents' wish to teach their children the principles of "entrepreneurship" and to make them socially active and participative rendering them "shrewd" and "go-getter".

Key Words: Children Employed in Street Works, Family, Sivas,

GİRİŞ

Çocuk emeğinin kullanımının istismar edildiği ve çocuğun kişilik gelişimini, eğitim hakkını ihlal eden onu fiziksel, psikolojik tehdit ve tehlikelere açık hale getiren riskli çalışma alanlarından birisi de sokaktır. Çocuk işgücünün çalışma hayatında kullanılmasının bir türü olarak çocuğun sokakta çalıştırılması, boyutları her geçen genişleyen, başlangıcında büyük şehirlere ait bir olgu niteliği taşıırken, günümüzde hemen her yerleşim yerinde görülen bir sorundur. Bu olgunun meydana gelmesinin ülkelere, kültürlere ve sosyo-ekonomik yapıya göre farklı gerekçeleri olmakla birlikte, sonuçta bu eylem çalıştırılan çocuğun fiziksel, psikolojik ve toplumsal gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Yaşanan sorunun temel dinamiklerinden birini ailenin ekonomik kaynaklarının yetersizliği oluşturmaktadır. Sokakta çalışan çocuk çeşitli işler yapmakta, aile ekonomisine katkı sağlamak için türlü mücadeleler vermektedir (*Zeytinoğlu, 1989, 241-252, aktaran: Bilgin, 2009, 233*). “Türkiye’de çocukların önemli bir bölümü çocukluklarını yaşamamaktadır. Çocukluk diye özel olarak yetişmesi ve yaşanılması gereken bir dönem onlar için yoktur. Onlardan aileleri süratle yetişip erginleşmelerini, bir an önce yetişkin-adam-olmalarını beklemektedir. Çünkü aile bütçeleri yetişkin çocukların katkılarına acil ihtiyaç duymaktadır” (*Doğan, 2001*).

“Ekonomik kaynakların yetersizliği” varsayımı tartışmaya açık bir niteliktedir. Kaynağın yeterliliği, aile yaşamının gereklerine göre değişiklik gösterdiği gibi, toplumsal yapının ve yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının oluşturduğu tüketim kalıbı, özendirilen ve arzu edilir hale getirilen hayat standartı gibi olgular da ekonomik kaynakların yeterliliğini tartışmaya açık hale getirmektedir. Bu tartışma sorunun “bilinç” boyutunun da bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmanın kapsamını aştığı için, bu tartışmanın detaylarına girilmemiş, her ne sebeple olursa olsun sokakta çalıştırılan çocuğun ve ailenin profili çıkarılmış, çalışmanın yapıldığı alandaki mevcut durumunun sosyo-ekonomik dinamikleri belirlenmiştir.

Sokak çocukları ile ilgili çalışmalarda, kavramsal bir güçlük bulunmaktadır. Sokak çocuklarıyla, sokakta çalışan ve sokaktaki işi bittikten sonra ailesinin yanına dönen çocukların ayrımında görülen güçlük (*Aker vd., 2007, 84*), UNICEF’in yaptığı tanımlarla kısmen aşılmış gözükmektedir. Sokak/Sokağın Çocukları ile Sokaktaki Çocuklar ayrımı yapılmış, Sokak/Sokağın Çocuklarını, “gerçek evleri ailelerinin yanı olmaksızın sokak olan, sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklar” olarak tanımlanmaktadır. Toplumun bu çocuklara karşı olumsuz bir yaklaşımı vardır ve “geceyi sokakta geçiren, serseri ve suçlu” çocuklar olarak nitelemektedir (*Aker vd., 2007, 88*).

Sokaktaki Çocuklar tanımını ise çocuğun ailesinden aldığı desteğin azalması, çocuğun ailenin geçimine yardımcı olmak için sokakta çalışmak zorunda kalmasına/bırakılmasına, yaşadıkları evin kendileri için sosyal, kültürel ve oyun alanı ve güvenliğini sağlayan

mekânlardan olmaktan çıkmasına (*Akyüz, 2000, 518; Ennew, 2003, 15 aktaran: Bilgin, 2009: 233*) bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu çocukların aile ilişkileri bozuk da olsa yine de bir aile bağının varlığı söz konusudur ve kalacakları bir evleri vardır.

Tanımlamaların hemen hepsinde çocuğun sokakta bulunma eyleminin aktif aktörü olarak ele alındığı görülmektedir. Gerçekte ise çocuğun pasif bir aktör konumunda bulunduğu, çocuğun sokakta bulunmak ve sokakta çalışmak gibi bir eylemi kendi istek ve iradesi ile tercih etmediği, aksine sokakta yaşamaya veya çalışmaya zorlandığı göz ardı edilmektedir. Bu ayrıntının gözden kaçırılması çocuğa olan bakış açısını da farklılaştırmaktadır. Çocuğun sokak ile olan ilişkisini incelemeye aldığımızda, çocuğu sorunun edilgen tarafı, ettirgen tarafının başta aile olmak üzere toplum olduğunun bilinmesinin yararı vardır. Sorunun temelinde çocuk değil ilk sırada aile bulunmaktadır. Bu nedenle araştırma ve çözüm arayışlarında tek başına çocuğun ele alınması yetersiz kalacaktır. Bu bağlamda sokak ve çocuk ilişkisini “Sokakta Çalıştırılan Çocuk”, “Sokağa Terkedilen Çocuk” olarak iki başlıkta kavramsallaştırmak mümkündür. Çalışmamızda, bir evi bulunan ve orada yaşayan, zayıfta olsa bir aile bağı bulunan, ekonomik ya da sosyal herhangi bir gerekçe ile sokakta kazanç sağlayıcı bir işte çalıştırılan çocuk “Sokakta Çalıştırılan Çocuk” olarak ele alınmıştır.

Çocuk kavramı çeşitli yasalarda yer almış ve genellikle yaş sınırlarına bağlı olarak değerlendirilmiştir. Bir tanıma göre çocuk gelişen bir insan yavrusu olgunlaşmamış “reşit” sayılmayan küçük yurttıştır (*Yörükoğlu, 1983, 3*). Çocuk Hakları Sözleşmesi (*Senemoğlu, 2001*) ve T.C. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocuğu, “daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlamaktadırlar. “Çalışan çocuk”, 18 yaş ve altındaki yaşlarda olan, sosyo-ekonomik kazanç sağlamak amacıyla bir faaliyette bulunan bireydir ve yasal yaş sınırları altında istihdam edilen çocuğun iş gücü de “çocuk emeği” olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun her ülkede sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuk vardır (*UNICEF, 2006, 36-40*). Günümüzde ne kadar sayıda çocuğun iş hayatında bulunduğu, kaç çocuğun emeğinin kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Türkiye’de sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocuk sayısına ilişkin verilere baktığımızda 2003 yılında resmi kayıtlara girmiş toplam 23.872 çocuk olduğu belirtilmiştir (TBMM, 2004). 1992 yılında, ILO–IPEC ve Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ortak çalışmada, Ankara’da 12 bin çocuğun sokakta çalıştığı/yaşadığı saptanmıştır (Atauz, 1998, 73, aktaran: Bilgin, 2009, 234). 2000 yılından 2004 yılına kadar olan dönemde Sivas’ta sokakta yaşayan çocuk olmadığı, sokakta çalışan çocuk sayısının 103 kişi olduğu rapor edilmektedir (TBMM, 2004).

Çocukların çalışmalarını engellemek amacıyla, ülkeler yasalar yapmakta, uluslararası antlaşma ve sözleşmeler (UNICEF, 1998) yapılmaktadır. Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi bu alanda yasal düzenlemelerin en önemlisidir ve “insan hakları ilke ve standartlarının çocuklar açısından geliştirildiği bir sözleşmedir” (Cılgı, 2001). Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme genel olarak çocuğun bedensel, ruhsal ve zihinsel sağlığına korumak, ahlaki ve toplumsal gelişimine katkı sağlayacak düzenlemelerden oluşmaktadır (Aral, 2001). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınının 50. maddesinde, “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz” hükmüne rağmen ülkemizde sorunun boyutu her geçen gün büyümekte ve farklılaşmaktadır. Zira çocukların emeğinin kullanılması insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur.

YÖNTEM

Çalışmanın örneklem grubu, Sivas Merkez İlçede sokakta çalıştırılan çocuklar ve bunların aileleri oluşturmaktadır. Hazırlanan bilgi toplama formu, sokakta çalışırken tespit edilen 44 çocukla ve aileleri ile yüzyüze görüşülerek doldurulmuş, derinlemesine görüşmeler yapılmış ve önemli görülen noktalar kaydedilmiştir. Elde edilen bilgiler bilgisayar ortamında SPSS 16.0 programı ile analiz edilmiş, frekans dağılımı belirlenmiştir. Form dışında, mülakatla elde edilen bilgiler, frekansların değerlendirilmesi ve yorumlarında kullanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışmada elde edilen bulgular üç ana başlık altında toplanmıştır. İlk bölümde sokakta çalıştırılan çocuğun profili çıkarılmış ikinci bölümde, çocuğunu sokakta çalıştıran anne ve babanın profili ile birlikte ailenin sosyo-ekonomik niteliklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise anne ve babanın çocuklarını sokakta çalıştırmalarına ilişkin tutum ve görüşlerine yer verilmiştir.

1. Sokakta Çalıştırılan Çocuğun Profili

Sokakta çalıştırılan çocukların hemen hepsi erkek (% 95) çocuklar olup bunların tamamına yakını eğitimlerine devam etmek oldukları görülmüştür. Çocukların % 95’i ilköğretimde okuyanlardan % 5’i de Lisede okuyan çocuklardan oluşmaktadır. Sokakta çalıştırılmasına birçok gerekçe gösterilen çocuk, sokakta çalıştığı süre içerisinde birçok tehlike ile karşı karşıya kalmasının yanı sıra eğitimden mahrum kalmaktadır.

Eğitiminin yanı sıra sokakta çalışmaya zorlanan çocuk, eğitimine devam etmek ve çalışmak arasında bir çelişki yaşamaktadır (Bilgin, 2009, 238). Eğitimle elde etmeyi düşündüğü meslek ve sosyal statü beklentisi ile çalışmak zorunluluğu arasında yaşadığı çelişki onu kararsızlığa ve umutsuzluğa sürüklemektedir. Tercihe zorlanan çocuk, eğitimini terk edebileceği gibi, ailesine ve şartlara isyan duygusuyla olumsuz davranışlar sergileyebilir.

Sokakta çalıştırılan çocukların yaşlarına baktığımızda 8–11 yaş aralığında olanların oranı % 75, 11–14 yaş aralığında olanların ise % 25 olduğu tespit edilmiştir. Bu alanda yapılan diğer araştırmalarda (Bulutay, 1995, 10) elde edilen bulgularla bir paralellik gösteren bu oranlar, çocuğun sokakta çalışmaya başladığı yaşın 8–10 yaş aralığı olduğunu göstermektedir. Çocuğun küçük yaşlarda çalıştırılmaya başlanması onun fiziksel ve ruhsal gelişimin olumsuz yönde etkilemektedir (Bilgin, 2009, 241).

Çocukların % 80’ninin 1–12 ay arası, % 20’sinin ise 12 ay ve daha fazla bir zamandır sokakta çalıştığı tespit edilmiştir. Çalışma süresi mevsim şartlarına göre değişiklik göstermektedir.

Çocukların sokakta yaptığı işin % 50'sini Simitçilik, % 35'ini Tartıcılık, % 15'ini ise su, kâğıt mendil vb. satışı oluşturmaktadır. Erkek çocuklar en çok simitçilik, ayakkabı boyama, pazarlarda el arabası ile eşya taşıma işi yaparken, kız çocukları ise daha çok mendil, su ve sakız satmaktadırlar. Çocukların yaptıkları işlerin hemen her yerleşim yerinde aynı nitelikte işler olduğu görülmektedir (*Batur, 2008*).

Sokakta çalıştırılan çocuğun aylık kazancının ortalama 75-100 (% 75) TL civarında olduğu görülmüştür. Çocukların % 20'si aylık 1-50 TL arası kazanç sağlayanlarken, % 5'i 101-150 TL arası para kazandıkları tespit edilmiştir. Kazanılan miktar ve bu miktardan aile bütçesine olan katkı miktarı günümüz tüketim kalıpları göz önüne alındığında, aile ekonomisine ciddi bir katkının sağlanmadığı söylenebilir.

2. Çocuğunu Sokakta Çalıştıran Ebeveyn Profili

Ailenin temelini oluşturan anne ve baba, hiç kuşkusuz çocuğun bakımının yanı sıra onun korunmasında, eğitiminde ve kişilik gelişiminde 1.derecede sorumlu kişilerdir. Çocuğun büyüme sürecinde kendine örnek aldığı ve temel değerlerinin oluşumunda anne ve babanın güçlü temel etkisi bilinmektedir. Bu sebeple babanın ve annenin eğitim seviyesi çocuk yetiştirmede etkili olan özelliklerden biridir. Çalışmamız kapsamında olan babaların eğitimin seviyelerine baktığımızda % 8'inin Okur-yazar, % 80'inin İlkokul, % 12'sinin de Ortaokul-Lise mezunu oldukları belirlenmiştir. Annelerin eğitim seviyesi olarak % 25'inin Okur-yazar olmadığı, % 75'inin ise İlkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Çocuğunu sokakta çalıştıran ebeveynlerin eğitim seviyesinin düşüklüğü bu sorunun büyümesinin temelindeki en önemli etken olduğu kanaatindeyiz. Eğitim seviyesi yükseldikçe kazanılan bilgi ve bilinç, çocuğu hem sokaktan uzak tutmakta hem de daha sağlıklı bir aile ortamında yetişmesine katkı sağlamaktadır.

Babanın mesleği ve çalıştığı işler olarak karşımıza "mesleksizlik" çıkmaktadır (% 55). İşsiz olan bu kesimin daha çok vasıfsız işler ve ara işlerde gününbirlik yaptıkları işler yoluyla ekonomik kazanç sağlamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Bunu dışında kalan % 45'lik bir kesimin de genel olarak inşaat yapımında ve mevsimlik işlerde çalıştıkları

görülmektedir. Annelerin hemen hepsinin "ev hanımı" oldukları ve gelir getirici herhangi bir işte çalışmadıkları tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında olan ve çocuğunu sokakta çalıştıran ailelerde eşlerin her ikisinin de hayatta ve birlikte oldukları belirlenmiştir.

Toplum genelinde çocuğun sokakta çalıştırılmasının temelinde ailenin "ekonomik yetersizliği" olduğu varsayılır. Bu sebeple bu bölümde bu ailelerin sahip oldukları mevcut ekonomik kaynaklara da yer verilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere söz konusu ailelerin aile büyüklükleri ve ekonomik değerleri incelendiğinde bu varsayımın doğruluğu tartışmaya açık hale gelmektedir. Zira ekonomik kısıtlılığı bulunan her ailenin çocuğunu sokakta çalışmaya zorlamadığı bilinen bir gerçektir.

Ekonomik yetersizlikten çok ailenin ekonomik kaynaklarını öncelikli ihtiyaçlarına yönlendirmede bir plansızlığı bulunduğu söylenebilir. Çocuğun aileye katacağı artı ekonomik değer ile ailenin asli ihtiyaçlar dışında kalan alanlara ayırdığı kaynaklar karşılaştırıldığında bu plansızlık daha belirgin ortaya çıkmaktadır.

Sokakta çalıştırılan çocukların babalarının % 75'inin sigarayı, % 5'inin alkolü düzenli olarak kullandıkları belirlenmiştir.

Hanenin aylık gelirine baktığımızda 0-250TL arasında geliri olanların % 10, 251-500 TL arası geliri olanların % 50, 501-750 arası geliri olanların oranı ise % 40 olduğu belirlenmiştir. Aylık ortalama gelirin 500 TL civarında olduğu söylenebilir. Belirlenen rakamlar hanedeki bireylerin kazançlarından oluşmaktadır. Bu rakamlara Kamu Kurum ve Kuruluşlarından elde edilen gelirlerin eklenmesi ile ortalama gelirin daha da yüksek olduğu söylenebilir.

Ailenin oturduğu konutun mülkiyet durumunu incelediğimizde ailelerin % 85'inin kendi mülkü olan konutlarda oturdukları, % 10'nun kiralık konutlarda bulunduğu, % 5'in ise ücretsiz konutlarda (sosyal konut vb.) ikamet ettikleri belirlenmiştir. Ailelerin ikamet ettikleri konutların % 92'sinde TV, % 90'ında Buzdolabı, % 80'inde Çamaşır Makinası, % 55'inde Telefon ve % 20'sinde cep telefonu bulunduğu belirlenmiştir.

Sokakta çocuğunu çalıştıran ailelerin % 85'inin 10-20 yıl arasında şehir merkezinde ikamet ettikleri ve % 60'ının köyden % 35'inin de

İlçeden kent merkezine geldikleri tespit edilmiştir. Çocuğun sokakta çalıştırılmasının en önemli etkenlerinden biri olarak köyden kente olan göç gösterilmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda bu olgunun etkili olduğu görülmüştür (*Bilgin 2009, 233–244*). Ancak bu çalışmada elde edilen veriler sorunun sadece göç olgusu ile açıklanmasının mümkün olmadığını göstermiştir. Uzun yıllar kent merkezinde yaşamasına rağmen çocuğunu sokakta çalıştıran aileler bulunmaktadır ve bu aileler için çocuğun sokakta çalıştırılması bir sorun olarak değerlendirilmediği aksine bunun normal ve gerekli olduğu düşüncesine sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Çocuğunu sokakta çalıştıran ailelerin hane büyüklüğüne baktığımızda bu ailelerin ortalama birey sayısının 6 kişi olduğunu görmekteyiz. Ailelerin % 12'si 5 çocuklu, % 65'inin 4 çocuklu, % 18'inin 3 çocuklu ve % 5'inin ise 2 çocuklu olduğu tespit edilmiştir. Birey sayısının artması ailenin işlevlerini yerine getirmesinde de bir takım zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Çağdaş dünyada sağlıklı bir ailenin göstergesi işlevlerini yerine getirmekteki başarısı ile ölçülmektedir. İşlevlerini yerine getiremeyen aileler sağlıksız aile olarak değerlendirilmektedir (*Bulut 1990: 10–13*). Hanedeki birey sayısı artışına paralel olarak ailenin maddi ve manevi harcamaları da artmaktadır. Bunları karşılamak zorunluluğu birçok noktada olumsuz çözüm arayışlarına yönelime de neden olmaktadır. Manevi kaynaklar arasında sayabileceğimiz olgular aynı zamanda ailenin işlevi olarak da değerlendirilebilir. Aile üyelerinin bir birlerine gereken ilgiyi göstermeleri, duygusal tepki vermeleri, problemlerin birlikte çözümü bulma, iletişim gibi işlevleri bu kategoride değerlendirebiliriz. Ailenin ekonomik kaynaklarının kısıtlılığı çocuğun sokakta çalıştırılması eğilimi güçlendirmekte ve sokakta çalıştırılan çocuk sayısı da her geçen gün artmaktadır. Benzer bulguların bu alanda yapılan bazı çalışmalarda (*Çırak vd., 2009*) da elde edilmiştir.

Çocuğu sokakta çalıştıran ailelerin, aile bireylerinin kazançlarından başka gelirleri olup olmadığı çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu ailelerin % 90'nının başka bir geliri olmadığı belirlenmiştir. Ancak ailelerin % 40'nın Kamu kurumlarından yardım (gıda, yakacak, ilaç, ev eşyası, para vb.) aldıkları belirlenmiştir. Bu noktada yapılan araştırmamızda bugün Sivas ili merkez ilçe için geçerli

olmak üzere çocuğun sokakta çalıştırılmasının ekonomik hiçbir gerekçesi olmadığı söylenebilir. İlde ekonomik yetersizliği bulunan birey ve ailelere yönelik yardım faaliyetini sürdüren resmi ve özel birçok kuruluş bulunmaktadır. Bununla beraber birçok şahsın da bu tür ailelere maddi yardım faaliyetlerinde bulunduğu görülmüştür. Resmi kurumların başında Belediye Başkanlığı gelmektedir. Bünyesinde bulunan Sosyal İşler Müdürlüğü ve Hayat Ağacı Derneği vasıtasıyla yardıma muhtaç hemen her aileye ulaşıldığı belirlenmiştir. Yardım faaliyetleri arasında gıda, giyim, yakacak, ilaç, sosyal konut, burs ve nakit para yardımının yanı sıra sünnet ve evlendirme yardımları da bulunmaktadır. Bu kurumun yanı sıra Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Kızılay Şube Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve özel bir takım kurumlarında yardım faaliyetlerinde bulunduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bu boyutunda dikkatimizi çeken bir durum da İldeki bu boyuttaki yardım faaliyetlerinin çevre illerden ve köylerden göç alınmasını teşvik eder bir boyuta ulaştığı gözlemlenmiştir. Bu olumsuz boyuta ek olarak yardım yapan kurum ve kuruluşlar arasında bir işbirliği ve bilgi paylaşımı olmadığı belirlenmiştir. Kurumlar arası koordinasyonsuzluk nedeniyle aynı kişilerin değişik kurumlardan ihtiyaç dışı yardım almaları kolaylaşmakta, kaynaklar etkin ve verimli bir şekilde kullanılamamaktadır.

Çocuğun sokakta çalıştırılması şüphesiz bir takım sosyo-ekonomik nedenlere dayanmaktadır ancak bundan daha öncelikli olarak anne ve babanın çocuklarını bu eyleme yönlendirilmesindeki tutum ve beklentilerinin etkili olduğunu varsaymaktayız. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde ebeveyn tutum ve beklentilerini açıklamaya ısıtık tutacak incelemelerde bulunulmuştur. Burada sorulan soruların ve alınan cevapların bu tutum ve beklentilerin tamamının açığa çıkarılmasında yeterli veriler olduğu iddia edilemez. Buradaki veriler bir fikir verme noktasında değerlendirilmelidir kanaatindeyiz.

3. Çocuğun Sokakta Çalıştırılmasına Yönelik Ebeveyn Tutumları

Aileler çocuklarının sokakta çalışmalarının tehlike ve sakıncalarını büyük oranda bilmelerine karşın aile ekonomisine katkı sağlaması, çalışma ve iş hayatını öğrenmesi, çocuğun sosyalleşmesini sağlamak gibi tutum ve beklentilerle çocuklarının sokakta çalıştırdıkları tespit edilmiştir.

Ailelerin çocuklarını sokakta çalıştırmalarına gösterdikleri gerekçeler arasında % 35'lik bir oran ekonomik sıkıntı ve aile bütçesine katkı sağlanmasını ilk sırayı alırken, bunu % 20 ile harçlığını kazanması beklentisi izlemiştir. % 15'lik bir oranda ise ailelerin çocuklarını sosyalleştirmek, para kazanmayı ve hayatta mücadeleyle öğretmek amacıyla çocuklarını sokakta çalıştırdıkları tespit edilmiştir. Sorunun en önemli noktalarından biri ise ailelerin % 30'luk bir kesiminin çocuklarının sokakta çalıştığından haberleri olmadığını belirlenmesidir.

Ebeveynlerin % 75'i sokakta çalışan çocuğunun can güvenliği vb. tehlike içinde olduğuna inandıkları tespit edilmiştir. % 15'i çocuğu için herhangi bir tehlike bulunmadığına inanırken, kalan % 10'luk kesim ise böyle bir tehlikeli durumu hiç düşünmedikleri ve akıllarına gelmediğini belirtmişlerdir. Bu oranlar sorunun ciddi anlamda bir bilinçsizlik boyutu bulunduğunu göstermektedir. Aynı şekilde çocuğun sokakta çalışması esnasında kötü alışkanlık edinme riskine % 60'lık bir kesim "Evet, böyle bir risk var" derken, % 25'lik bir kesim ise böyle bir riskin bulunmadığını, % 15'lik bir kesim ise böyle bir olumsuzluk olabileceğini düşünemediklerini ifade etmişlerdir. Bu oranlar sorunun kaynakları hakkında ciddi ipuçları vermektedir. Çalışma alanıyla sınırlı olmak kaydıyla; sokakta çocuğunu çalıştıran ebeveynlerin, çocuklarını nasıl ve ne boyutta bir tehlikenin beklediğini bilmedikleri, bilenlerinde aslında bu durumu çok da önemsemedikleri belirlenmiştir. Bu noktada sorunu sadece ekonomik yetersizlik ve ailedeki birey sayısının fazlalığının doğal bir sonucu olarak açıklamanın yeterince bilimsel ve kuşatıcı olamayacağı söylenebilir. Böyle bir bakış açısı hem sorunun büyümesinin engellenmesini hem de sağlıklı bir çözüm bulmanın yol ve yöntemlerini zorlaştıracaktır.

Bu alanda yapılan hemen her çalışmada sokakta çalışan çocukların fiziksel ve ruhsal açıdan ciddi tehlike ve risk altında bulduklarını göstermiştir. Yapılan çalışmalar bu konuda tutulan çocukların şiddete maruz kalmak, kavgaya girmek, bir takım maddelerin kullanımını ve alışkanlığını kazanmak, hırsızlık gibi fiziksel tehlikelerin yanı sıra benlik kazanmada gecikme, moral değerlerde düşüklük ve olumsuzluk, kişilik bozuklukları gibi patolojik rahatsızlıklara yakalanma risklerinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada elde edilen verilerden hareketle sorunun genel anlamda eksik bir "bilinç" ve gelişmemiş bir "sorumluluk duygusundan" kaynaklandığı düşünülmektedir. Her ne kadar sorunun görünen yüzünü ekonomik yetersizlikler oluşturmakta ise de temelinde ebeveynlerin sorumsuzluk ve bilinçsizliğinin bulunduğu görülmüştür. Bu nedenlerle ebeveynlerin genelde çocuklarının sorunları ile ilgilenmedikleri, sokakta çocuklarını bekleyen tehlikelerin farkında olmadıkları ya da umursamadıkları, hayatı acımasız ve zor buldukları için çocuklarını böyle bir hayatta ayakta kalabilmeyi öğretmek amaç ve niyetiyle çalıştırdıkları görülmüştür. Bu tür beklenti ve tutumların "bilinçsizlik" ve "sorumsuzluk" başlığı altında toplanması mümkündür.

Sorunun çözümüne katkı sağlamak içerikli çalışmaların çocuk eksenli değil ebeveyn eksenli oluşturulması daha faydalı olacaktır. Bu çalışmada da ortaya çıkan bulgular, sokakta çalıştırılan çocukların ebeveynlerinin eğitim seviyelerinin düşük olduğu, özellikle babaların belli bir meslekleri bulunmadığı, vasıf istemeyen ara işlerde çalıştıkları, zamanlarının çoğunun boş ve para harcanan yerlerde (kahvehane gibi) geçtiği, buna karşın var olan ekonomik kaynaklarını düzenli ve planlı kullanmadıkları görülmüştür. Tüketim kalıbını değişmesi ve bireylerin daha çok şeye "sahip olma" ve "tüketme arzusu", yüksek ekonomik statüdekilere "özenme", lüks ve moda "şartlanmalarının" bireyleri daha çok kazanma "hırsı" içine soktuğu gözlemlenmiştir. Bazı ailelerin de çocuklarını çalıştırmada eğitici bir amaç güttükleri görülmüş " Para kazanmayı öğrensin", "Gözü açık olsun", "Hakkını korusun" gibi yaklaşımlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu durumun ötesinde azınlıkta da olsa çalışma kapsamında görüşülen bazı anne ve babaların çocuklarını "kamudan geçinmenin bir aracı" olarak kullandıklarını tespit edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı il merkezinde sorunun çözümüne çaba gösteren resmi kurumlar güvenlik güçleri ile de işbirliği yaparak sokakta çalıştırılan/çalışan çocuğu tespit edip ailesine teslim ettikleri ve bu davranışın tekrar etmemesi için ailenin ekonomik ihtiyaçlarını tespit ederek yardım yaptıkları belirlenmiştir. Bu noktada bazı ailelerin ekonomik sorunları çözmek için çaba göstermek yerine, resmi kurumların yardım yapma uygulamalarını istismar ederek kamu yardımını temin etmek için çocuklarını özellikle sokağa gönderdikleri belirlenmiştir.

Ebeveyn eksenli yapılacak çalışmaları esasını, sorun hakkında bilgi, bilinç ve sorumluluk kazandırmanın yanı sıra meslek ve becerilerini geliştirici eğitimler oluşturmalarıdır. Bu sağlıksız bilinç ve yaklaşımların değiştirilmesi noktasında toplum genelinde eğitici bir program gerçekleştirilmelidir.

Çocuklarını sokakta çalıştıranların büyük kısmının "bölgesel" bir ortak yönlerinin olduğu kayıtlarda gözlemlenmiştir. Aynı bölgede bulunan ailelerin çocuklarını çalıştırmada birbirlerini "özendirdikleri", "teşvik ettikleri" çoğu zaman da bir birleri ile "rekabet" içerisinde hareket ettikleri belirlenmiştir.

Köyden kente göçün hızlanması nedeniyle aynı yerleşim yerlerinden gelenlerin bulunduğu, bir ailenin diğerini "göçe" teşvik edici rolü olduğu görülmüştür. Şehirde işsiz kalan aile reisleri düşük miktarlarda da olsa aile bütçesine katkı sağlaması amacıyla çocuklarının çalışmaya teşvik/zorlama yoluna gitmektedirler. Ayrıca resmi ve özel yardım kurumlardan sağlanan ekonomik kaynakların dağıtımındaki düzensizliğin ve koordinasyonsuzluğun köyden kente göçü hızlandırdığı söylenebilir. Köyden kente göçen bir aile, bu kurumlardan sağladığı kaynaklar nedeniyle diğer akraba ve yakınlarına "örnek" olmakta ve öncülük etmektedir. Devamında sonradan gelen aile, kurumlardan kaynak sağlayamaması durumunda çocuklarını çalışmaya zorladıkları görülmüştür.

Kamusal yardımların "kamudan geçinme" ve göçü teşvik eder niteliğinden çıkarılıp çocuğunu sokakta çalıştıran bireylere öncelikli olarak eğitim ve meslek edindirme çalışmaları verilmesi, kurumlar arası koordinasyonla kapsamlı araştırma sonucu ekonomik yardımların geçici süreli aile bütçesine katkı sağlama boyutuna indirgenmeli gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKER, Servet, Cihat DÜNDAR, Yıldız PEKŞEN (2007), "Sokaktakiler, Yazılı Basın ve Damgalama", *Aile ve Toplum Dergisi*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sayı: 11.
- AKYÜZ, Emine (2000), *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara, MEB Yayınları.
- ARAL, Neriman, Figen GÜRİSOY (2001), "Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı", Ankara, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151 (Çevrimiçi): http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/ara_l_gursoy.htm, Erişim: Kasım 2009.
- ATAUZ, Sevil (1998), "Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları", *Birikim Dergisi*, Sayı: 116.
- BATUR, Behçet (2009), "Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocukların Sosyolojik Temeller", (Çevrimiçi): <http://www.rehabilitasyon.com/index.php?ct=3&tab=3&act2=read&p=1&aid=5098>, Erişim: Kasım 2009.
- BİLGİN, Rıfat (2009), "Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (Çevrimiçi): <http://www.esosder.org>, KİŞ-2009, Cilt: 8, Sayı: 27.
- BULUT, Işıl (1990), *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*, Ankara, Özgüneliş Matbaası.
- BULUTAY, Tuncer (1995), *Türkiye'de Çalışan Çocuklar*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, Uluslararası Çalışma Örgütü.
- CILGA, İbrahim (2001), "Demokrasi İnsan Hakları Kültürü ve Çocuk Hakları", Ankara, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151, (Çevrimiçi): <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/cilga.htm>, Erişim: Kasım 2009.
- ÇIRAK, Yüksel, Nazmiye ÇİVİTÇİ (2009), Malatya İlinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme, (Çevrimiçi): http://web.inonu.edu.tr/~efdergi/dergi/Cirak_Civitci.htm, Erişim: Kasım 2009.
- DOĞAN, İsmail (2001), "Çocuk Hakları Açısından Türkiye'de Çocuk Olgusu", Ankara: *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151, (Çevrimiçi): <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/dogan.htm>, Erişim: Kasım 2009
- ENNEW, Judith (2003), *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar, Planlama İçin Bir Rehber, Gelişim El Kitabı 4*, (Çev: Çiçek Öztekin), UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayınları.

R.G: 15.07.2005, S. 25876, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

SENEMOĞLU, Nuray (2001), "Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları", Ankara, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151 (Çevrimiçi): <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/senemoglu.htm>, Erişim: Kasım 2009

TBMM (2005), "Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu", 09.11.2004 Tarihli Komisyon Çalışma Tutanakları, (Çevrimiçi): http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/sokak_cocuklari_com.

UNICEF (1998), *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Uygulama El Kitabı*, Ankara, UNICEF Yayınları.

UNICEF (2006), *Dünya Çocuklarının Durumu*, Ankara, UNICEF Yayınları.

YÖRÜKOĞLU, Atalay (1983), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Ankara, Aydın Kitabevi.

ZEYTİNOĞLU, Sezen (1989), "Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları", *Türkiye'de Çocuğun Durumu, 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi*, Ankara, DPT-UNICEF Yayınları.